

Володимир Подрига

ВІРШІ ПЕТРА РОТАЧА РАНЬОГО ПЕРІОДУ ТВОРЧОСТІ: ДО ПРОБЛЕМИ ХУДОЖНЬОГО ВІДТВОРЕННЯ СТРЕСІВ

Психоемоційний стан будь-якого письменника впливає на його життєдіяльність, а отже, й на творчість. Цю особливість потрібно враховувати, аналізуючи літературну спадщину майстра слова, на особливостях якої позначилася внутрішня сфера його особистості. Увага дослідників до історичної доби, соціального середовища, найближчого оточення, з якими контактував митець, допоможуть установити причини стресів (стресори), що викликали позитивні чи негативні емоції, різноманітні почуття, а також позначилися на письменницькій діяльності тощо. Ті чи ті психічні стани літератора є поштовхом до роботи над певним сюжетом, супроводжують процес творення, впливають на поетику, зокрема тематику, проблематику, образи, зображально-виражальні засоби, а також можуть бути охудожені, втілені в образі ліричного героя (персонажа, дійової особи).

Проблему сублімації в літературну творчість тривоги, травмувальних подій життя, конфліктів, негативних емоцій, болючих відчуттів, спогадів обґрунтував З. Фройд у праці «Вступ до психоаналізу». Саме через призму його ідей варто аналізувати поетичну спадщину Петра Ротача 1940-х років, адже неволя, важке матеріальне становище, голодування, скрутні умови праці були поштовхом до віршування, у якому поет знаходив розраду, втілюючи в художньому слові емоції, переживання.

Видатний українець Петро Ротач (псевдонім П. Самотній) народився 24 січня 1925 року на хуторі Калениківщині Роменського повіту Полтавської губернії (тепер – село Слобідка Талалаївського району Чернігівської області). Після закінчення школи працював у редакції талалаївської районної газети. 1942 року був примусово вивезений для праці в Німеччину, де, зазнаючи скрути, продовжив писати вишу, оповідання. Після повернення до України закінчив Полтавський педагогічний інститут, працював учителем, старшим викладачем вузу тощо. Упродовж багатьох десятиліть він формувался як учений-енциклопедист, фольклорист, краєзнавець, письменник, просвітник. Помер українознавець 13 червня 2007 року в Полтаві, де й похований.

У цій короткій біографічній довідці не наголошено на складному життєвому шляху Петра Ротача, який пережив голодні 1932–1933 роки, події Другої світової війни, нужденну післявоєнну пору, тоталітарний час і вистояв, а навіть більше – подолав у собі комплекси радянської людини, ставши високодуховною особистістю.

Розвиваючи національну культуру, освіту, науку другої половини ХХ століття в умовах колоніальної залежності України, він протистояв неосвіченості земляків, деформації їхньої пам'яті, опирався молоху доби, а також виступив на боротьбу із забуттям. Завдяки його копійчій праці пам'ятаємо про чільних представників української літератури, які в силу різних обставин зникли з поля зору не лише нащадків, а й краєзнавців, науковців.

А ще Петро Ротач був багатогранною талановитою людиною. Йому належить чимала кількість поетичних, прозових, публіцистичних та мемуарних творів, що їх писав упродовж життя.

Літературна діяльність цього майстра слова розвивалася в кілька етапів. У перший (ранній) період відбулося формування творчих здібностей, становлення таланту. Він охоплює твори, написані та опубліковані наприкінці 1930-х – у 1940-і роки. Тоді початківець друкувався в талалаївській районній газеті, закордонних журналах української діаспори «Дозвілля», «Пробоем», газеті «Земля», заявивши про себе як поет-патріот.

Другий (зрілий) період досягнення майстерності припав на 1950–1980 роки. Вірші Петра Ротача час від часу з'являлися в українських газетах, журналах, тематичних збірниках. Проте нариси, статті він друкував у вітчизняних та закордонних виданнях. Перебуваючи під постійним наглядом КДБ, не міг активно публікуватися, однак це не спиняло, а гартувало, спонукаючи писати художні твори, краєзнавчі, літературознавчі розвідки.

Третій (пізній) період – час творчих підсумків – охопив діяльність письменника 1990–2007 років. Саме в цей час він мав змогу переосмислити літературну спадщину, вільно друкувався в різних газетах, журналах, антологіях, а також видав окремі збірки віршів, оповідань, нарисів,

краєзнавчих, літературознавчих розвідок, мемуарів.

У цій статті проаналізовані вірші раннього періоду творчості Петра Ротача, що має кілька етапів розвитку: а) кінець 1930-х років – червень 1941 року, б) липень 1941 року – 1946 рік, в) 1947–1949 роки. Усі часові проміжки співвідносяться з певними періодами його життя: а) проживання в селі, б) перебування в Німеччині, Австрії, Румунії, в) життя в Україні, Казахстані, знову на батьківщині. Тому й не дивно, що одним із провідних мотивів його творчості означеного часу є любов до рідного краю, а головними образами стали типові об'єкти етнопростору (хати, садки, поля), рідних (матері, батька) тощо.

Першим вагомим творчим досягненням молодого Петра Ротача був дебют 1940 року в талалаївській районній газеті, а згодом обласній багатотиражці. Надруковані вірші, зокрема «На лижах», ні тематично, ні образно не вирізнялися з масиву подібних творчих спроб його ровесників, але засвідчили талант автора.

1941 року розпочалися криваві події Другої світової війни в Україні, що на деякий час призупинили творче зростання юнака, спричинивши стрес, а відтак і бажання його подолати. Однак за допомогою віршування дистанціюватися від дійсності не вдалося. Проживаючи в умовах окупації, поет виражав свої емоції, почуття в художньому слові, втілював в образи побачене, пережите, майстерно передав зловісну атмосферу, у якій мешкав і яку переживали його співвітчизники. Саме реальний стрес Петра Ротача надав особливої мінорної тональності віршам, став поштовхом для опрацювання мотиву ностальгії за минулим, самотності, вагань, що хвилюють читачів, спричинюючи психоемоційне напруження, співпереживання.

Так, 12 лютого 1942 року Петро Ротач написав вірш «І знову вечір крадеться селом...», у якому не лише створив образ війни, уявивши звуковою деталлю канонади, уявного бою, а й художніми засобами втілював наслідки власного стресу, що стався від звістки про окупацію нацистськими загарбниками рідного краю. Поет-початківець, який мешкав в умовах неволі, військового стану, зазнав потрясіння і тому по-особливому відображав побачене. Варто звернути увагу на метафори («вечір крадеться» [10, с. 8], «тривога в душу заповзає» [10, с. 8], «буря стогне» [10, с. 8]), за допомогою яких він передав загальну напружену атмосферу того буремного часу, а також метафоричний образ поневоленої України («Земля тремтить і корчиться від мук, / Повзуть по ній насилля, розпач, зрада» [10, с. 8]), з яскравими ознаками колективного стресу. А ось як він розкрив власне

потрясіння: «В цю ніч лютневу холодно мені. / Душа від болю щулилась й німіє...» [10, с. 8]. Перебуваючи в трагічній ситуації, переборюючи розпач, спричинений стресом війни, юнак тверезо оцінював обставини, тому замислювався над питанням подальшого життя української молоді: «О мрії юні, чисті, весняні, / невже вас буря по снігах розвіє?..» [10, с. 8].

Ще одним твором, що був написаний під впливом неволі, а тому в ньому художні засоби образності спрямовані на відображення потрясіння, став вірш «Прощальне». Його автор створив 22 квітня 1942 року в Слобідці перед самим від'їздом на чужину. Принагідно варто додати, що Петро Ротач через багато років про той час пригадував так: «Був кінець травня 1942 року. У Талалаївці вітер ще не встиг замести з землі яблуневі пелюстки. Нас, сільських хлопців і дівчат, які ще не бачили світу, поліцаї привезли на станцію, загнали до товарних вагонів і під доглядом вояків вермахту, котрі їхали у відпустку, повезли до Німеччини. У Бахмачі стара платівка крутила на прощання з Україною сумну пісню «Чорнії брови, карії очі». Від Бахмача поїзд покотив на Гомель і скоро пірнув у густі білоруські ліси. Тривожний стук вагонних коліс і приглушене чахкання паровоза відлунювало між двох високих соснових стін. На зупинці в Белостоці польський машиніст, коли солдати відійшли далі, радив: «Чи знаєте ви, що чекає вас у Німеччині? Тікайте, хлопці, доки не пізно, в ліс». Селюки боялися глухих і безкінечних хащів. Про білоруських партизанів тоді ще нічого не було чути» [17, с. 559].

Самозаспокоюючись, літератор у вірші «Прощальне» описав місцеву природу, акцентував на деталях ландшафту, зокрема садах у цвіту, вишнях, дубах, горі, співі солов'їв, що оповили село, в якому минули дитячі та юнацькі роки. Автор перебував у стресовому стані, адже ось-ось мав поїхати на примусові роботи до Німеччини. Проте, долаючи печаль, болі від майбутньої розлуки, намагався пригадати минуле, зізнаючись, що в нього було «дитинство сумне...» [18, с. 322]. Йому легше подумки пережити ще раз минулі жахи, ніж повернутись у реальність й каратися від того, що став бранцем, найманим робітником, якому доведеться виїхати з рідного краю. Шоковий стан юнака розкривається в цих рядках: «Зупиняюсь постояти мить, / Дати волю далеким згадкам. Хай душа заболить-защемить, / Хай сльоза обірветься гірка!» [18, с. 322]. Звичайно, стрес від спогадів про минуле і стрес від реальності зливаються воедино: «Завтра я не прийду вже сюди / І мене не побачать в селі. / Понесуть крізь степи поїзди / Дальш і дальш від цієї землі...» [18, с. 322]. Передчуття розлуки викликало низку спогадів,

відчуттів, тому поет зізнався, що розбрат панував у середовищі селян, поруч яких йому було нелегко мешкати: «Тяжко-важко самотньому жить! / Я тут був сиротою одним / І чужим і далеким для всіх. / І не в пору зробився сумним, / Повний вражінь і мислей сумних!» [18, с. 322].

До спогадів про минулі сутужні роки Петро Ротач повертався й у віршах, написаних на чужині. Так, у творі «Згадка», написаному 1943 року, розкрив проблему скрутного минулого [8, с. 194]. У ньому поет пригадав про голодні дні 1933 року. Пережите втілюється в поетичних рядках через багато років, адже було зафіксоване в його пам'яті. Ті страшні дні стали початком самотності літератора, якого в дитинстві батько відрядив заробити на хліб. Як ще раз переконуємося, митець згадками про минулі проблеми намагався притупити болі розлуки.

Петро Ротач незадовго до виїзду з України написав вірш «Розкуркулення», у ньому створивши образ потяга як символу розлуки з рідним краєм.

Молодий поет з кінця травня до початку червня 1942 року перебував у подорожі («Був кінець травня 1942 року. Нас, сільських хлопців і дівчат <...> поліцаї привезли на станцію...» [17, с. 559]; «...стали до роботи на фабриці 5 червня 1942 року» [17, с. 562]). Одразу після приїзду до Німеччини він написав низку віршів, у яких опрацював мотив любові до батьківського краю, України, створив образи рідних, села. Проте в кожному з творів простежується постать юного Петра Ротача, який утомився від постійної напруги, випробувань, невизначеності, неволі, безвиході.

Переборюючи депресію, спричинену стресами, він написав вірш «Вечірне». Змалювавши образ хутора, висловив думки про щастя, бажання ізолюватися від жорстокого світу. Пригадуючи минуле життя в рідному краї, живучи в сутужних умовах чужини, змодельовав власний мікросвіт українця, структуруючи його типовими просторовими складниками (полями, хутором на горі, городом, хатою, галями), рослинами (грушею), зообразами (буланою, журавлями). Дистанціюючись у мріях від дійсності, літератор намагався самозаспокоїтись, відновити розтрачені внутрішні сили: «От би де років з десяток прожити! / В тиші, в спокої, в достатку всього. / Садов вишневий собі насадити...» [4, с. 195]. Душевна травма була така велика, що, продовжуючи вигадувати, він змалював бажаний тип діяльності, поведінки, протиставляючи його нелегкій реальності. Уявний світ юнака має символічний центр – грушу (дерево життя), поруч якої мріяв перебувати в неділю, забуваючи турботи. Типовими видами відпочинку й звільненням від стресу стали уявне чаювання,

сон, читання, спілкування з другом. Створюючи звичний для кожного українця власний куточок земного раю, автор не вірив, що все зміниться і він зможе насолоджуватися відпочинком, адже перебував у рабстві.

У вірші «Радість», написаному в липні 1942 року, також наявні ознаки звільнення автора від стресу, спричиненого неволею. У цьому творі він створив власний образ вільного хлібороба, а також рідного краю як дорідного поля. Слова «Земле рідна! Ниво моя! / Це ж уперше мені ти всміхаєшся, / І тобі усміхаюся я» [19, с. 195] свідчать про компенсацію почуття радості, любові засобами художньої мови, адже в справжньому житті молодий літератор на той час був обділений ними. За допомогою уявлюваного він намагався дистанціюватися від сутужної дійсності, подолати нав'язливі думки, негативні емоції, втілюючи їх у поетичних рядках. Юнак не міг здобути волю, тому постійно про неї мріяв. Символом звільнення він уважав коня: «Сяду я на коня вороного / І як вітер у даль полечу...» [19, с. 195].

У серпні 1942 року Петро Ротач створив кілька віршів, у яких утілювалися ознаки його стресу. У творі «Вірш про моє село» пригадував про минуле життя в рідному краї, передовсім відзначення поминальних днів (проводів). Змалювавши типові для українського ландшафту просторові об'єкти (хати, садки, тополи), уявляв мовлене реальною назвою кутка (Безпальки), згадками про рідних людей (матір, хрещеного). Також поет опрацював мотив любові до рідного краю, близьких [6, с. 130]. Звернення до колишнього додавало сил, витривалості.

Міркуючи над питаннями свого часу, літератор у вірші «Курли, курли... Далека путь» звернув увагу на добу Козаччини, коли відбувалося становлення української державності, гартувалася воля. Він замислювався над проблемою молоху часу: «О Січ моя! П'янке вино... / Дніпро гуляй, гуляй! / Куди, гей, ділась, воле, ти?..» [11, с. 197]. Утілюючи вічний ритм буття в образі степу та перелітних журавлів, поет акцентував на мінливості людського буття, втраті слави, влади тощо.

На противагу віршам, у яких пригадував минуле, письменник створив твір «В полях пливуть горбаті тіні», розкривши в ньому образ жорстокої реальності за допомогою мікрообразів тіней, вітрів, могили, що свідчать про загрозливий для всього живого період буття в Україні. Особливо вражає образ свіжої могили як символу смерті, а також срібнокрилих птиць (літаків), що летять на схід, несучи безлад у хліборобський край [1, с. 196].

Історична подія – війна – спричинила стрес розлуки з батьківщиною. Щоб притупити болі

серця від прощання, молодий поет намагався самозаспокоїтися, тому створив бінарний образ чужини та рідного краю. Лише під впливом стресу він чіткіше усвідомлював, що в минулому його народ не жив повноцінним щасливим життям, а зазнавав голоду, холоду, що вже подолані, пережиті. Натомість поневолення, злочини нацистів, свідком яких був і які терпіли його співвітчизники, – реальні, завдають болю. Поет сумував за загиблим товаришем, пригадуючи «бризки крові на стіні» [13, с. 2], дядьком, який загинув у «...в'язниці над Псьом», закатований окупантами [21, с. 3]. Ці свідчення – образне втілення реальних стресорів, що спричинили потрясіння в Петра Ротача, назавжди закарбувавшись у пам'яті та згодом утілившись у віршованих рядках. Наслідки психоемоційного стану такі глибокі, що він нагадує про них за допомогою художніх засобів: епітетом («Штики сріблесті») характеризує зброя вбивства [13, с. 2], метафорою («І садочок по ньому тепер / Сум снує...» [21, с. 3]) акцентує на порушенні типового способу буття рільників, єдності людини праці та природи.

Вірші Петра Ротача, написані впродовж 1942 року, характеризуються мінорним настроєм, ностальгією за рідним краєм, батьками, спогадами про минуле, образами трагічного воєнного часу, пейзажними вкрапленнями.

1943 року Петро Ротач написав та опублікував найбільше поезій. У них яскраво спостерігається зміна його психоемоційного стану. Поет мріяв про повернення на батьківщину, тому у творах передав власні почуття любові до України, рідного краю, батьків. Дистанціюватися від сутужної реальності, зняти внутрішню напругу допомагав прийом спогадів, мрій, який він використав у поезії, а тому зазначив, що, повертаючись подумки в дитинство, юність, ще не втратив надії на визволення. Однак він – малодієвий, нічого не робить для свого порятунку, а лише чекає на слушний час.

Петро Ротач, як і його ліричний герой, уключений у систему хліборобського життя, відчуває циклічний рух часу, виконує типову для рільника працю, сповідує відповідні моральні закони, продовжує традиційні звичаї та здійснює обряди, що сприяють гармонійному розвитку його душі. Поета гнітить неможливість бути поруч рідних у відповідальний для кожного християнина час (на Пасху, Трійцю), однак він подумки єднається з ними, пригадуючи проведені спільні години, через спогади долучаючись до етноритму життя свого народу.

У віршах «Великодні спогади», «Зелені свята» митець створив описи природи, оперцював мотив любові до рідного краю, повернення на батьківщину. Реальні враження від сприйняття

довкілля в неволі він утілює у яскраві весняні та літні пейзажі.

Петро Ротач у «Великодніх спогадах» умітив згадки про приготування в їхній родині до Пасхи. Недоїдаючи, остарбайтер компенсував відчуття голоду уявними наїдками, що їх готувала мати до цього дня: «А у хаті під образом Божим / Вже парують пшеничні булки... / на віконці кисіль загусає, / А в макитрі на маслі рижки...» [2, с. 257]. Гастрономічний натюрморт – це прийом зітравлення сутужного життя на чужині з кращим на батьківщині. В аналізованому вірші автор змодельював стрес батьків, які чекають сина на Великодню зустріч, наголосивши на їхній самотності.

У творі «Зелені свята» він створив уявний діалог батьків і сина, звернувши увагу на їхню самотність, печаль. Пригадуючи рідних, син (Петро Ротач) сподівається на повернення до них, й у такий спосіб дистанціюється від жорстокої реальності чужини. Думаючи про рідних, Україну, юнак міцнів духом, пересиливав самотність: «Дні веселі ніхто не озвався, / Навіть з друзів ніхто не озвався, / Лиш у згадках сумних щохвилини / Образ Рідного Краю з'являвся» [9, с. 483].

В аналізованих віршах Петра Ротача створено художню модель хліборобського образу світу, з типовими локусами людського (окультуреного, обробленого) та природного (дикого) середовищ. Центром буття селян є хата з садком, полем, за якими розташовується чужий світ. Змальовуючи українську природу, передовсім сади, автор позбувався проявів стресу, відновлював розтрачені сили, міцнів духом.

Так, у вірші «Мені нагадує...» створив образи природи чужини та рідного краю. І якими б привабливими не були ландшафти іншої країни, він серцем прикипів до типового українського середовища: «Як милий він мені красою / Маленький закуточок цей! / Мені нагадує він часто / Наш хутір в кучерях гаїв...» [12, с. 482]. Згадуючи роки безтурботного дитинства, літератор акцентував на стресовому стані, адже, перебуваючи посеред чужої природи, не міг забути печалей дитинства («Зневажні матері докори / Немов огнем мене печуть!» [12, с. 482]), що спричинювали стрес через багато років.

Для більшості віршів Петра Ротача 1942–1945 років характерна мінорна тональність, спричинена не скільки дійсністю, що зумовила стреси, а способом їх сприйняття, хліборобським типом свідомості, для носія якого війна, відірваність від рідного краю – катастрофа. Він – нащадок хліборобів, тому в його поезії простежується низка типових образів чи згадок про типово українську макроструктуру простору (хату, село, сад), результати праці ріль-

ників (груші, сливи, дині), об'єкти господарства (клуні).

Психоемоційний стан Петра Ротача був складним. Його не радували навіть зміни пір року. Для українця прихід весни – надія на початок нового життя, оновлення. У вірші «Для кого ти, весно? Яка ти несхожа...», написаному 1943 року, він акцентував, що ця пора року на чужині не така, як у рідному краї: «...Яка ти не схожа / на рідні розбуяні весни-розмаї» [10, с. 10]. Звичайно, автор намагався, бодай подумки, втекти у «поле, <...> на волю» [10, с. 10], адже перебував у постійній нервовій напрузі, яку передав у рядках: «А серце, як сонце весняне, палає» [10, с. 10], «А серце юначе / Тріпоче і б'ється, мов зранена птиця, / І врешті, знесилівши, з розпачу плаче» [10, с. 10].

Як переконуємося з цитат, поет був пригнічений. Проте він – сильна, вольова натура, яка прагнула визволення, не сиділа склавши руки. Він розумів, що потрібно діяти. Тому у творі «Візьму перо і сяду...» намагався осмислити реальність: «Так гетьте ж ви, доволі вам втішати, / Мої надії пізні і жорстокі!» [5, с. 386]. Відчувається, що він перебував у стані стресу, не бажав марно сподіватися на визволення, зберігав сили, які були потрібні, щоб вижити. У другому вірші циклу «Весняні поезії» поет передав власні страждання, зауваживши, що «Пітьма – не дніе...» [3, с. 321]. Не сподіваючись на визволення, Петро Ротач зазначив: «Так нащо ж ви, засніть, засніть, / Мої пробуджені надії» [3, с. 321].

Переборюючи болі, поет у першому вірші циклу «Весняні поезії» зізнався, що рятувався від потрясіння сльозами: «Тривогу дня і муки неспокою / Сльозами люю, припавши до землі» [3, с. 321]. А вже потім знаходив сили боротись: «Сп'янілий силою, іду назустріч дням, / Життю, борні!.. Не плакати, а співати!..» [3, с. 321].

Мотив самотності Петро Ротач опрацював у віршах циклу «Весняні поезії». Так, у третьому творі констатував: «Я не падаю духом в зневіру! / час гримить громовий у борні! / І тому присвячу свою ліру, / Хто за все найдорожчий мені!» [3, с. 321].

Мотив сліз яскраво представлений і в четвертому вірші циклу. Не маючи, до кого говорити, звертається до сосон: «Скажіть мені сосни зелені, / Що шепчуть вам вітри буйні? / Чого ж ви глузуєте з мене, / Як падають сльози сумні» [3, с. 321]. Відчуваючи стрес від самотності, а також відірваності від рідних, передовсім матері, про яку не має звісток, не знає, чи жива, сумнівається, що зустрінеться, з острахом запитує: «Чом словом одним не озвешся, / О, Мамо, доволі мовчать!» [3, с. 321]. Юнак перебував у стані шоку, адже його «серце болить та болить!»

[3, с. 321]. Тому він шукав опори, сумнівався, що витримає випробування: «В пустелі нерідного краю / погасну в нерівній борні?!» [3, с. 321].

Як переконуємося, цикл «Весняні поезії» свідчить про нестійкий психоемоційний стан поета, який самотній, сумнівається, переживає не лише за себе, а й за рідних, котрі не шлють звісток, перебуває в стані роздумів, обирає шлях боротьби і тут-таки зневірюється, запитуючи, чи правильно робить, чи вистачить сил на чужині вистояти, перемогти. А життя в Плауені було сутужним: рабство, голодування, постійний нагляд, доноси, обшуки, покарання за товаришування з дівчиною, виснажлива праця. Та й самобичування, постійний аналіз ситуації, думки про рідних не давали спокою, спричинювали емоційну напругу.

Щоб дистанціюватись від жорстокої реальності, тобто стресорів, у творах «Озовіться, гей!!!» [15, с. 132], «Сон» [22, с. 193] поет використав прийом сну. Тому однією з прикметних рис цих віршів є дуальність зображення, завдяки якій сприймання дошкульного буття чужини збалансовується з уявним щасливим життям у рідному краї. Завдяки цьому прийому автору вдалося подолати стреси.

Меланхолійним настроєм пройнята й інтимна лірика Петра Ротача. І це не дивно, адже, як зізнавався в мемуарах про перебування в Плауені, його розлучили з подругою. Цей стресор став причиною нервового перенапруження, а також зумовив появу низки поезій. Так, у вірші «Ніч пливе голуба над рікою...» пригадує кохану, з якою роз'єднала доля. Удар від розставання спричинив душевне сум'яття, відчуття безпорадності, самотності. Особливо яскраво молодий поет розкрив ознаки власного стресу: «Жаль тривоги бився у груди, / Розривалося серце сумне. / Чи тебе ще я бачити буду / І чи ти ще зустрінеш мене?!» [14, с. 257].

У віршах «Дівчині» [7, с. 131], «Ти у мене у серці, як мрія» [23, с. 386], незважаючи на складний психоемоційний стан автора, суголосний описаному вище, увагу зосереджено на його сподіванні побачитися з обраницею. Юнак заспокоює та обставина, що колись-таки вони зустрінуться.

У скрутних обставинах життя Петра Ротача підбадьорювали українські народні балади про кохання, під впливом яких він створив поезію «Пісня». Опрацювавши тему кохання, акцентував на стійкості козака, його готовності любити обраницю [16, с. 196].

Як переконуємося, в аналізованих віршах літератор не створив цілісного образу підневільного життя на чужині, не опрацював мотиву брутального, зверхнього поводження німецьких роботодавців з українськими працівника-

ми, зокрема й із ним. Він мужньо тримався в несприятливих умовах, не нарікав на холод, голод, виснажливу працю, навіть здійснив спробу втечі з неволі. Стреси викликали в нього потребу змалювати образи паралельних світів (чужини й рідного краю), опрацювати мотив ностальгії за батьківщиною, рідними, розкрити власні болі й тривоги, спричинені стресорами.

Звільняючись із-під впливу потрясіння, Петро Ротач надто болісно сприймав випробування долі, тому у віршах передав власний песимізм, сум, сум'яття, що свідчать про перебування в безвихідній ситуації, глибокому дистресі, подолати який намагався спогадами про минуле життя в рідному краї, згадками про природу, створенням уявних образів матері, батька, природи малої батьківщини.

У творах Петра Ротача 1944–1948 років відчуття самотності, ностальгії за рідними, Україною лише посилюється. Тому його психоемоційний стан – украй важкий. І хоч у вірші «Покара йде», написаному 1944 року, виявляється мотив надії на визволення, усе ж його це мало тішить, адже життя може обірватися щоміті. Поет зазнавав потрясіння від сигналу тривоги, а тому так писав про його вплив: «Виття сирен – гостріше від ножа – / У серце б'є і розтинає груди» [10, с. 12]. Стрес від бомбардувань, який відчував на собі, переживаючи у сховищі, де допікали «волога і задуха» [10, с. 12], він переборював думками про очікуване звільнення. Здається, молодий митець повинен був передати відчуття, спричинені вибухами, пільмою, голодом, однак він зосереджений на очікуванні змін, тому оптимістично вигукує: «Іде нове життя!» [10, с. 12].

1945 року Петро Ротач написав низку віршів – «Як сумно тужить вітер у дротах...», «На Драві», «Буря», «В Альпах», «Крізь куряву в дорозі...», «Світанок уже прокричали півні».

Складний психоемоційний стан митця того часу виявляється у творі з промовистою назвою «Буря». Ось як образно він говорить про події, що їх пережив, зазнавши потрясіння: «Та люта хвища життєва / Ще довго сунула напроти. / І похилилась голова / Моя від ранньої скорботи» [10, с. 14]. Проте жорстоке тогодення не занепастило його. Отримавши надію на визволення, піднісся духом, мріючи про життя в Україні. Пересилуючи випробування, переборюючи стрес, Петро Ротач сподівався, що витримає останні удари долі, тому у вірші «Як сумно тужить вітер у дротах...» опрацював мотив повернення на батьківщину: «Молитва щира на моїх устах: / Дай, Боже, сили здужать тягара, / Щоб перейти важкий чужинний шлях / і стати біля рідного двора» [10, с. 13]. Він мріяв, що в обіймах батьків залікує рани серця, подолає наслідки

дистресу: «І щоб в обіймах теплих рідних рук / Забути про страждання в чужині» [10, с. 13].

По-особливому ніжно у творах «Як сумно тужить вітер у дротах...», «На Драві», «В Альпах» звучить мотив любові до рідного краю, згадки про який стали стимулом, що допомагав Петрові Ротачу звільнитися від наслідків стресу. У вірші «На Драві»: «Я про рідну країну мрію / І до неї думками лину. / Там ласкавіший вітер віє, / Пригорта під вікном калину...» [10, с. 15]; у поезії «В Альпах»: «Тільки знаю, знаю, знаю, / Ці оглядаючи шпилі: / Для серця кращої немає / Від української землі» [10, с. 16].

Поезії «Крізь куряву в дорозі...», «Світанок уже прокричали півні» засвідчують, що під впливом визволення з неволі в поета відроджувалася душа, з'являлася потреба придивлятися до світу. Тому він опрацював мотив волі, створив образ ліричного героя, який творить нове життя, адже перебуває в статусі солдата, пізнає незнайоме [10, с. 17], захоплюється румунським дівчачим, співпереживаючи долі наймички [10, с. 20].

Незадовго перед поверненням на батьківщину, в листопаді 1946 року, Петро Ротач створив вірш «Передчуття», у якому висловив сподівання на краще життя, втілене в образі білого саду. Митець реально сприймав події, акцентував на негараздах, що можуть статися, а тому створив образи листопаду, мокрого листя, чорних хмар. Порівнюючи листя зі словами, акцентував на стресі: «А може, то не листя лет, / А лиш слова з душі пекучі, / Що їх у безвість шле поет / З кільця вогненного на кручі» [10, с. 19]. Передчуваючи майбутні потрясіння, а також мріючи, що друзі стримають удари долі, увиразнив їх кольоровим штрихом: «Мені приснився білий сад / І низько-низько чорні хмари» [10, с. 19]. Справді, повернувшись до України, літератор зазнав переслідувань КДБ.

Завершують ранній період творчості Петра Ротача поезії, написані в рідному краї 1947 року («Вітряк», «Не справились найкращі мрії...», «Земля моя рідна, до тебе я здалека ніс...») та в Казахстані 1948 року («Погнала знов мене біда...»), куди він потрапив після повернення з Німеччини.

Петра Ротача вразило сутужне життя односельців у післявоєнний час. Мотив злиднів земляків, які тяжко працювали в колгоспі за мізерні трудовні, він опрацював у вірші «Вітряк». Недоля уярмлених і безправних селян утілена в образі бідної вдови, яка йде в хурделицю до млина «змолоть останнє» [10, с. 21]. Вітряк зі зламаними крилами – символ бідності землеробів, занепаду України, порушення природного укладу життя. Автор з гіркотою констатував: «Картина вбога і сумна – / Це ти, колгоспна сто-

рона. / Махають крила, мов хрести, / Розп'ятий краю мій, це ти!» [10, с. 21]. Стрес літератора – очевидний, його непокоїть доля рідного народу, змученого війною, тяжкою працею, голодом, неволею.

У творах «Не справдилися найкращі мрії...», «Земля моя рідна, до тебе я здалека ніс...» виявляються муки душі поета, спричинені ставленням односельців до колишнього оstarбайтера. Ось як зазначив про це: «Я людям ніс добро й любов – / Вони ж як ворога зустріли» [10, с. 22]; «Земля моя рідна... / Я тут народився й на хлібові чорному зріс. / Чому ж тепер смутком і болем так повняться груди?... / Але придивлюся довкола – і правда гірка / Вдаряє у серце – й без вітру хилюсь я додолу» [10, с. 23]. Звичайно, потрібно було перетерпіти несправедливість. Петро Ротач звільнявся від стресу спогляданням природи. Про це довідуємося з вірша «Не справдилися найкращі мрії...», у якому він зауважив: «Рятує серце наболіле / У тиші поля і дібров...» [10, с. 22].

В одному з останніх віршів раннього періоду творчості «Погнала знов мене біда...», датованому 1948 роком, Петро Ротач мовить про розлуку з Україною, вірить у повернення, стверджує, що не хоче жити поза її межами, ріднитися «з чужиною» [10, с. 23]. Він передав власний психоемоційний стан біженця, недолею загнаного в Казахстан, указавши, що «душа рида» [10, с. 23], мріючи повернутися до рідного краю.

Наприкінці 1940-х років поет таки приїхав до України. Саме тоді розпочався новий етап його творчої діяльності, сходження на вершину літературної майстерності, праці на ниві відродження національної пам'яті, полтавського краєзнавства, фольклористики тощо.

Отже, у віршах Петра Ротача раннього періоду творчості виявляються риси автора-інтроверта із хліборобським світоглядом, який заглиблений у власний внутрішній світ, тому провідними мотивами його творів є любов до рідного краю, батьків, ностальгія за ними; а серед образів переважають об'єкти сільського середовища (хата, сад, поле, діброва), результати праці рільників (груші, сливи, дині). Під впливом подій життя, зокрема війни, поневолення краю, чужини, рабської праці, що стали поштовхами (стресорами), спричинивши тривалі потрясіння (стреси), у творчості поета з'явилися вірші, в яких він відобразив жахи окупації малої батьківщини, відгомін боїв, створив образи чужини та України. Потерпаючи від психоемоційного напруження, передовсім постійного страху,

безвиході, Петро Ротач почуття розгубленості, самотності, суму, розлуки тощо сублимував у відповідні мотиви творів, мінорну тональність. Для митця віршування стало розрадою в скруті, тому образи природи, рідних, уявлюване минуле, думки про визволення, утілені в поезіях, мотив сліз, прийом сну були засобами позбавлення ознак стресу.

Література

1. Ротач П. В полях пливуть горбаті тіні / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 4. – С. 196.
2. Ротач П. Великодні спогади / Петро Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 5. – С. 257.
3. Ротач П. Весняні поезії. I–IV / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 5. – С. 321.
4. Ротач П. Вечірнє / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 4. – С. 195.
5. Ротач П. Візьму перо і сяду... / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 7–8. – С. 386.
6. Ротач П. Вірш про моє село / П. Ротач // Пробоєм. – 1943. – Кн. 3. – С. 130.
7. Ротач П. Дівчині / Петро Ротач // Пробоєм. – 1943. – Кн. 3. – С. 131.
8. Ротач П. Згадка / Петро Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 4. – С. 194.
9. Ротач П. Зелені свята / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 9. – С. 483.
10. Ротач П. Кризь роки болю і надій: вірші 1942–1998 рр. / Петро Ротач. – Полтава: Рік, 1999. – 112 с.
11. Ротач П. Курли, курли... Далека путь / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 4. – С. 197.
12. Ротач П. Мені нагадає... / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 9. – С. 482.
13. Ротач П. Незабутнє / Петро Ротач // Пробоєм. – 1943. – Кн. 1. – С. 2.
14. Ротач П. Ніч пливе голуба над рікою... / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 5. – С. 257.
15. Ротач П. Озвіється, гей!!! / П. Ротач // Пробоєм. – 1943. – Кн. 3. – С. 132.
16. Ротач П. Пісня / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 4. – С. 196.
17. Ротач П. Плауен – Plauen (Три роки у вирі світової війни) / Петро Ротач // Ротач П. Рядки за рядками, літа за літами... Про те, що було дороге й незабутнє / Петро Ротач. – Полтава: Верстка, 2005. – С. 559–575.
18. Ротач Петро. Прощальне / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 6. – С. 322.
19. Ротач Петро. Радість / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 4. – С. 195.
20. Ротач Петро. Розкуркулення / Петро Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 7–8. – С. 387.
21. Ротач П. Сільське / Петро Ротач // Пробоєм. – 1943. – Кн. 1. – С. 3.
22. Ротач П. Сон / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 4. – С. 193.
23. Ротач П. Ти у мене у серці, як мрія / П. Самотній // Пробоєм. – 1943. – Кн. 7–8. – С. 386.

